

OBRAZ „OCELOVÉHO SRDCE REPUBLIKY“ V PUBLICISTICE DRUHÉ POLOVINY 20. STOLETÍ¹

Jana Davidová Glogarová – Jaroslav David

Jana Davidová Glogarová – Jaroslav David: The Image of the ‘Steel Heart of the Republic’ in the Czech post-1945 Opinion Journalism

The aim of the paper is to present the possibilities of linguistic approaches to opinion journalism as to a historical source. The analysis is focused on the thematization (conceptualization) of the city of Ostrava and its presentation as coalminers' and steelworkers' city in the Rudé právo newspaper, the official medium of the Communist Party of Czechoslovakia, during the second half of the 20th century. The first part is aimed at the usage of the ocelové srdce republiky ('the steel heart of the republic') expression, its frequency, and the way it was perceived in the studied era. In the second part of the text, there are examined changes of the city presentation through the collocation analysis of the occurrences of the Ostrava and ostravský (the adjective form of Ostrava) lemmas in the specialised corpus of Totalita.

Key words: Ostrava, opinion journalism; the city presentation; Rudé právo newspaper; collocation analysis

Úvod

Město Ostrava,² s jádrem tvořeným někdejšími samostatnými městy Moravská Ostrava a Slezská Ostrava, se nachází na severovýchodě České republiky, na hranici Moravy a Slezska. Od poloviny 19. století se Ostrava postupně proměnila v jedno z nejvýznamnějších hospodářských center habsburské monarchie a později i Československé republiky. Ve druhé polovině 20. století jí byl připisován zvláštní význam jakožto základnímu pilíři československé socialistické industrializace.³ Město charakterizovaly protiklady; na jedné straně docházelo k rozsáhlým investicím do těžkého průmyslu, hornictví a hutnictví, a k masové bytové výstavbě, na straně druhé se enormně zhoršovalo životní prostředí.⁴ Pro její průmyslový potenciál se Ostrava ve druhé polovině 20. století stala rovněž vhodným tématem komunistické propagandy a byla prezentována jako *černá* (rozuměj industriální, hornická) a *ocelové srdce republiky*.⁵ Způsob prezentace Ostravy v dobové publicistice je i hlavním tématem této studie.

- 1 Studie vznikla s podporou grantového projektu SGS č. 02/FF/2018–2019 *Vytváření reality prostřednictvím jazyka – kvalitativní analýza novočeských textů* (poskytovatel Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta).
- 2 Název *Ostrava* je odvozen z názvu řeky *Ostravice*. V roce 1941 se historicky nejstarší sídelní část ostravské aglomerace, Moravská Ostrava, stala statutárním městem a byla k ní připojena Slezská Ostrava. V roce 1946 pak byl název upraven na *Ostrava*. Srov. Ivan LUTTERER – Rudolf ŠRÁMEK, *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Havlíčkův Brod 1997, s. 199; Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II, M–Ž*, Praha 1980, s. 322–323; Jaroslav DAVID – Přemysl MÁCHA, *Názvy míst. Paměť, identita, kulturní dědictví*, Brno 2014, s. 74–75.
- 3 Klíčové místo v procesu zvyšování hospodářské úrovně Československa bylo ostravsko-karvinskému revíru a zdejšímu hutnímu průmyslu přisouzeno již v prvním dvouletém plánu v letech 1947–1948, Martin JUŘICA, *Ostrava v letech 1945–1989*, in: Ostrava, Blažena PRZYBYLOVÁ a kol., Praha 2013, s. 509.
- 4 K dějinám Ostravy Karel JIŘÍK a kol., *Dějiny Ostravy*, Ostrava 1993; Milan MYŠKA – Jiří GWUZD, *Ostrava*, in: Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy, N–Ž, Lumír Dokoupil – Milan Myška – Jiří Svoboda, Ostrava 2005, s. 78–81; B. PRZYBYLOVÁ a kol., *Ostrava*.
- 5 Srov. např. jejich použití v literárních dílech, publicistice či v dobových publikacích o Ostravě: „Černé Ostravsko. Pochmurné, hrozné... Z dálky podobno bažině, nad níž, od východu po západ rozpjatý, celý obzor

Na materiálu celostátního deníku *Rudé právo*, hlavní tiskové platformy Komunistické strany Československa, z druhé poloviny 20. století sledujeme prostřednictvím lingvistické analýzy lemma⁶ frazému *ocelové srdce republiky*, jakožto dobové metonymické označení Ostravy a potažmo celého Ostravska, a lemmata *Ostrava*, *ostravský*, jejich kolokace a proměny jejich reflexe. Analýza je rozdělena na dvě části, v nichž kombinujeme kvalitativní a kvantitativní lingvistický přístup. Nejprve se zabýváme frazémem *ocelové srdce republiky* a zaměřujeme se na to, jak se v deníku *Rudé právo* od padesátých do konce osmdesátých let 20. století v jednotlivých desetiletích proměňoval jeho význam, v jakých typech článků se objevoval, přičemž věnujeme pozornost i použité argumentační strategii. V další části využíváme kvantitativního lingvistického přístupu a sledujeme sémantiku lemmat *Ostrava* a *ostravský* a jejich kolokace v korpusu *Totalita*, tvořeném texty 2. poloviny 20. století, zejména z deníku *Rudé právo* a dobových agitačních publikací.⁷

Stěžejním tématem naší analýzy je zejména způsob tematizace propria (vlastního jména) *Ostrava* a z něj odvozených výrazů, přičemž tematizaci chápeme jako různorodé způsoby, jakými propria plní jiné než objektověreferenční funkce.⁸ Při tematizaci propria lze mluvit o jeho (re-)sémantizaci, tedy změně nebo posílení pojmové/nocionální složky tematizovaného výrazu, a to buď jeho propriálního významu, anebo významu jeho apelativního základu. Primární funkcí toponym je odkazovat ke konkrétním geografickým objektům prostřednictvím lokalizačních předložkových, případně bezpředložkových vazeb, např. *Ostrava*, *v Ostravě*, *do Ostravy*.⁹ Při tematizaci propria naopak dochází zapojením

zakrývající, dřímá netvor.“ (Josef František KARAS, *Na dně*, Praha 1911, s. 3); „*Baroni, knížata a všechna ta kapitalistická šlechta, která spolu se zahraničním kapitálem ostatním, byla majitelkou všeho, co v Ostravě bylo, nedávala se v černém městě příliš vidět.*“ (Josef FILGAS, *Zapomenutá Ostrava*, Ostrava 1948, s. 6); „*Ostrava, dříve nazývána černá, dnes plná zeleně a mládí, otvírá svou náruč a srdce všem, socialismu a míru.*“ (Miloš POLÁŠEK – Petr SIKULA, *Ostrava*, Ostrava 1985, nestr.)

- 6 Lemma je základním nositelem lexikálního významu daného výrazu; reprezentativní slovníková podoba hesla, která zahrnuje i všechny jeho morfologické formy, např. lemma *ocelový* je abstrakci i dalších tvarů, *ocelové*, *ocelového*, *ocelovému* atd. Dostupné online: *Lemma*, WIKI. Český národní korpus, <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:lemma>, [cit. 20. 3. 2019].
- 7 Podrobnou charakteristiku viz dále v textu. K využití kolokační analýzy v sémantice a lexikografii přehledově Dirk GEERAERTS, *Teorie lexikální sémantiky*, Praha 2019, s. 175–182; Stefan Th. GRIES, *50-something years of work on collocations. What is or should be next...*, *International Journal of Corpus Linguistics* 18, n. 1, 2013, s. 137–166; Ramesh KRISHNAMURTHY, *Collocations*, in: *Concise Encyclopedia of Semantics*, ed. Keith Allan, Amsterdam 2009, s. 97–100; Alan PARTINGTON, *Corpus Analysis of Political Language*, in: *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, ed. Carol A. Chappelle, Oxford 2013, dostupné online: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781405198431.wbeal0250>, [cit. 25. 11. 2019].
- 8 K tématu srov. J. DAVID, *Historická sémantika proprií*, in: *Slovo a text v historickém kontextu. Perspektivy historickosémantické analýzy jazyka*, Jaroslav David – Radek Čech – Jana Davidová Glogarová, Brno 2013, s. 100–125; J. DAVID – J. DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, *Chrematonymy in Literary Texts – Illustrated with Short Stories by Bohumil Hrabal and Ota Pavel*, *Acta onomastica* 55, 2016, s. 61–68; J. DAVID – J. DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, *The Thematisation of Proper Names in Travel Literature: Czech Travelogues of Visits to the USSR*, *Slovo a slovesnost* 78, 2017 s. 195–213; J. DAVID – J. DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, *Thematisation of Place Names in Opinion Journalism: Czech Exile Politicians' Radio Speeches between 1938 and 1945*, *Acta onomastica* 60, 2019, č. 1, s. 7–23; J. DAVID – J. DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, *Tematizace toponym v memoárových textech (na příkladu měst Hradec Králové a Písek)*, *Acta onomastica*, roč. 60, 2019, č. 2, s. 199–211.
- 9 K základní funkci proprií a jejím posunům srov. R. ŠRÁMEK, *Úvod do obecné onomastiky*, Brno 1999, s. 23; Zdeňka HLADKÁ – Marek NEKULA, *Vlastní jméno (proprium)*, in: *Nový encyklopedický slovník češtiny*, edd. Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová, Praha 2016, s. 1994.

„neběžných“ kolokací, ale také např. prostřednictvím metaforizace, metonymizace, personifikace či výkladu motivace pojmenování (etymologizace) k vyjádření autorova vztahu k dané lokalitě včetně jejího hodnocení, např. *černá Ostrava*, *ocelová Ostrava*, *Ostrava – ocelové srdce republiky*.

Výskyt frazému *ocelové srdce republiky* v deníku *Rudé právo*

V padesátých letech, kdy byl v souvislosti s pětiletým plánem (1949–1953) a přednostním rozvojem těžkého průmyslu¹⁰ kladen důraz na zvýšení těžby uhlí v ostravsko-karvinském revíru či extenzivní rozvoj hutnické výroby, jehož výrazem bylo i zahájení provozu Nové huti Klementa Gottwalda,¹¹ se téma ostravského těžkého průmyslu objevovalo i na stránkách *Rudého práva*.¹² Celkem jsme analyzovali 23 článků z padesátých let,¹³ v nichž byl v souvislosti s Ostravskem použit frazém *ocelové srdce republiky*.

Ostravský těžký průmysl byl v *Rudém právu* prezentován nikoliv pouze jako záležitost regionální, ale celorepubliková, a zdůrazňovala se nutnost zapojení pracovních sil z celé země, „*aby Ostravsko, ocelové srdce republiky, bilo ještě prudším tempem pro sílu celého jejího těla*“.¹⁴ Průmyslová Ostrava měla být symbolem a vizitkou úspěchu a síly celé Československé republiky. Rozvoj Ostravska byl vnímán jako komplexní záležitost. Akcentovala se podpora regionu na celostátní úrovni, ale také např. spolupráce mezi hornictvím a hutnictvím a jejich propojení: „*Náš pracující lid říká Ostravsku ocelové srdce republiky. My havíři chceme, aby naše ocelové srdce tepalo rychlejším tempem, aby staré i nové vysoké a martinské pece dávaly více železa a ocele pro mírovou výstavbu i obranu naší vlasti*.“¹⁵ Výstavbou se nerozumělo pouhé rozšiřování závodů a budování průmyslových staveb, ale

10 Podrobněji k úkolům prvního pětiletého plánu Václav PRŮCHA, *Od první pětiletky k Pražskému jaru (1949–1968) – Etapy, podmínky a základní rysy hospodářského vývoje*, in: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, Týž a kol., Brno, s. 249–326.

11 Provoz národního podniku Nová huť Klementa Gottwalda byl zahájen 31. 12. 1951 (M. JUŘICA, *Ostrava v letech*, s. 519).

12 K označení *Rudého práva* v poznámkách pod čarou dále používáme zkratku RP.

13 *Mostárna a válcovna Vítkovických železáren úderníckými závody*, RP 30, 3. 1. 1950, s. 1; *Slovo bratrské solidarity*, RP 30, 30. 7. 1950, s. 1; *Ocelové srdce republiky bije pro tebe, Koreo*, RP 30, 6. 8. 1950, s. 3; *Josef Kalbus, úderník – valcír*, RP 30, 22. 10. 1950, s. 3; *Zahájení druhého roku Stavby mladých budovatelů socialismu*, RP 31, 30. 1. 1951, s. 1; *Na pracovištích pětiletky – Rostou Nové hutě Klementa Gottwalda*, RP 31, 15. 9. 1951, s. 1; *Mohutný nástup pracujících v celé zemi do stalinských směn*, RP 31, 6. 12. 1951, s. 1; *Mírový zpěv naší vlasti*, RP 32, 1. 1. 1952, s. 5; *Zitřek našeho ocelového srdce*, RP 32, 1. 1. 1952, s. 6; *Agitační práci zajišťujeme plnění plánu těžby na velkodolu I. máj*, RP 32, 6. 5. 1952, s. 2; *Pomoc Ostravsku – věc všeho našeho lidu*, RP 32, 16. 6. 1952, s. 1; *U budovatelů žermanické přehrady*, RP 32, 9. 8. 1952, s. 2; *Mládež mezi první budovatele NHKG*, RP 32, 30. 8. 1952, s. 3; *Luninskou methodou v železniční dopravě*, RP 32, 6. 11. 1952, s. 1; *K Měsici čs.-sovětského přátelství*, RP 32, 16. 11. 1952, s. 2; *Před tváří budoucnosti*, RP 33, 1. 1. 1953, s. 5; *Pražský Hrad uvítá nejlepší pracovníky uhelného průmyslu*, RP 34, 2. 7. 1954, s. 1; *Jak byla osvobozována naše vlast*, RP 35, 20. 3. 1955, s. 3; *Nedělní poledne na Kladně*, RP 36, 6. 11. 1956, s. 2; *Ostravští pracující vyšli do ulic s hudbou a prapory*, RP 37, 14. 7. 1957, s. 1; *O čest ocelové Ostravy*, RP 38, 1. 1. 1958, s. 2; *Neříkáme tomu zázrak*, RP 38, 26. 2. 1958, s. 2; *Ostravský půlden*, RP 38, 8. 5. 1958, s. 4.

14 *U budovatelů*, s. 2. K tématu dále srov. např.: „*noví brigádníci, mladí lidé z celé republiky, kteří přišli budovat ocelové srdce republiky, nové Ostravsko*“ (*Zahájení druhého*, s. 1); „*A největší radost mají pracující na ostravské stavbě ze stále nových lidí, kteří sem přijíždějí, aby jim pomohli v práci, aby jim pomohli budovat ocelové srdce republiky*“ (*Na pracovištích*, s. 1).

15 *Agitační práci*, s. 2.

také vznik nových sídlišť a bytových jednotek:¹⁶ „*Ohlédněte se s námi, alespoň krátce, ještě po stavbách Ostravska: Vždyť Ostrava – ocelové srdce republiky, to není jen Nová Huť Klementa Gottwalda. To jsou další mohutné hutní závody [...] to jsou i stavby velkých sídlišť a tisíce bytů pro havíře i hutníky.*“¹⁷

Práce v ostravském regionu byla popisována rovněž jako prostředek zaručení míru a Ostrava se v první polovině padesátých let v *Rudém právu* zmiňovala v souvislosti s „americkou agresí“ v Koreji. Propaganda využívala argumentaci, v níž pracovala s následující asociací: rozvoj průmyslu v Ostravě povede k posílení republiky a zajištění míru, srov. „*Ostravsko, ocelové srdce naší republiky, bije stále mohutněji tempem mírové výstavby [...] Ocelové srdce republiky bije s Tebou, vítězný korejský lide!*“¹⁸

Ve druhé polovině padesátých let však počet článků v *Rudém právu*, v nichž byl použit frazém *ocelové srdce republiky*, klesl¹⁹ a současně došlo k jeho zobecnění – přestal referovat pouze k tématu průmyslu na Ostravsku; pozdější texty dokonce ukazují jeho sémantické vyprázdňení. Frazém se totiž na rozdíl od počátku padesátých let objevil i v článcích, jež o ostravském těžkém průmyslu přímo nepojednávaly, např. v textu o osvobození Ostravska v roce 1945²⁰ nebo o návštěvě prvního tajemníka KSSS Nikity Sergejeviče Chruščova v Ostravě v roce 1957: „*Soudruh Chruščov se na okamžik zastaví, zdvihá klobouk a zdraví pracující ocelového srdce republiky.*“²¹

V dobové publicistice šedesátých let se pak v uchopení tématu Ostravy jakožto ocelového srdce republiky již naplno odrazily uvolňování politické situace i pokles zájmu publicistiky o ostravský těžký průmysl,²² čemuž odpovídá i frekvence článků, v nichž se dané označení objevilo; z období 1960–1969 jsme z deníku *Rudé právo* excerpovali pouze 6 textů.²³ Pokračovala tendence započatá ve druhé polovině padesátých let, kdy frazém *ocelové srdce republiky* fungoval jako rétorická figura, která však byla používána bez ohledu na téma daného článku. Jednalo se např. o článek pojednávající o vhodnosti skladby televizního programu pro Severomoravský kraj, texty o oslavách 1. máje, návštěvě kosmonautky Valentiny Těreškovové v Ostravě, o oslavě výročí osvobození Ostravy v roce 1945 či výstavbě nového nádraží v Ostravě Přívoze.

V období Pražského jara 1968 byl frazém *ocelové srdce republiky* naopak použit ve dvou článcích, které se k tématu těžkého průmyslu v Ostravě navracely. Z úst předsedy vlá-

16 K výstavbě nové Ostravy na počátku padesátých let podrobněji M. JUŘICA, *Ostrava v letech*, s. 522–525.

17 *Před tváří*, s. 5.

18 *Ocelové srdce*, s. 3. Dále srov. *Josef Kalabus*, s. 3; *Agitační prací*, s. 2.

19 Z celkového počtu 23 analyzovaných článků z padesátých let jich bylo publikováno 17 v letech 1950–1954 a pouze 6 v letech 1955–1958. Poté se frazém ocelové srdce republiky objevil opět až v článcích z šedesátých let.

20 *Jak byla osvobožována*, s. 3.

21 *Ostravští pracující*, s. 1.

22 Zejména ve druhé polovině šedesátých let docházelo k postupné transformaci československého hospodářství a pokusům o jeho reformaci. Mezi jinými změnami můžeme mluvit i o odklonu dominance výroby výrobních prostředků před výrobou spotřebního zboží a o vzrůstu podílu chemického, sklářského či polygrafického průmyslu, srov. V. PRŮCHA, *Od první pětiletky*, s. 322–323.

23 *V Ostravě o televizi*, RP 42, 14. 1. 1962, s. 2; *Ocelové srdce republiky bije vstříc Valentině*, RP 43, 21. 8. 1963, s. 1; *20. výročí osvobození republiky*, RP 45, 9. 5. 1965, s. 2; *Předseda vlády v Ostravě. OKR – ocelové srdce republiky*, RP 48, 25. 5. 1968, s. 1; *Manifestace v krajích*, RP 48, 2. 5. 1968, s. 2; *Přijde ostravské nádraží o pověstné dřevěné schody?*, RP 49, 24. 3. 1969, s. 1.

dy Oldřicha Černíka zazněla kritika jeho nadhodnocení v předešlých letech, kvůli kterému se nedostávaly finanční prostředky na rozvoj dalších průmyslových odvětví: „OKR – Ocelové srdce republiky [...] Předseda vlády ing. O. Černík uvedl mj., že nadměrná výstavba těžkého průmyslu vytvořila situaci, v níž nezbyly prostředky na rozvoj zpracovatelského průmyslu.“²⁴

V období normalizace se sice frazém *ocelové srdce republiky* již netěšil takové oblibě jako v padesátých letech (v letech 1970–1978 byl v *Rudém právu* použit v 8 článcích; v letech 1980–1985 ve 3 článcích),²⁵ nicméně se znovu začal objevovat v textech s tématem těžkého průmyslu. Jeho použití však již nebylo symbolické, ale sloužilo jako zkratka za technokratický popis. Nešlo už jen o snahu publicistů zdůraznit důležitost rozvoje těžkého průmyslu na Ostravsku používáním ideologických klišé a propagandistických hesel, ale argumentovalo se především čísly či odbornými popisy příslušné problematiky. Články pojednávající o těžbě uhlí v ostravsko-karvinských dolech nebo produkci oceli v Nové huti Klementa Gottwalda, v nichž se frazém objevil, byly doprovázeny důrazem na popis technických parametrů či objem tun vytěženého uhlí a zpracované oceli:²⁶ „*Jsou to nejen každoročně dobré výsledky práce, kterými se mohou pochlubit, ale je to také oslava výročí osvobození tohoto ocelového srdce republiky [...] Vytvořili revírní rekord, když za jedenatřicet pracovních dní vytěžili celkem 25580 tun uhlí a na počest 60. výročí Října uskutečnili 60 údernických směn.*“²⁷ Ideologické uchopení tématu sice nedosahovalo takové intenzity jako v první polovině padesátých let, působilo však promyšleněji a podpořeno argumentací čísly i věrohodněji. Cílem již nebylo vyvolat ve čtenářích pocity zodpovědnosti a souznělosti s ostravským regionem, ale ohromit je dosaženými úspěchy, jakkoliv byly ve výsledku spíše propagandou vytvářenou chimérou.

Závěrem první části analýzy je třeba poznamenat, že v *Rudém právu* druhé poloviny 20. století²⁸ se frazém *ocelové srdce* nepoužíval pouze v souvislosti s Ostravou, ale také s dalšími československými a zejména zahraničními průmyslovými centry, na Východě i na Západě, přičemž se ideologicky zdůrazňoval jejich kontrast.

24 *Předseda vlády*, s. 1; Dále srov. např. *Manifestace v krajích*, s. 2.

25 *Ocelové srdce republiky oslavuje výročí osvobození*, RP 50, 30. 4. 1970, s. 1; *Foto ČTK – Letošní úkoly našeho největšího dunajského překladiště substrátů v Komárně*, RP 50, 1. 9. 1970, s. 1; *Ostrava nikdy nezapomene*, RP 50, 23. 11. 1970, s. 1; *Praha patřila pionýrům*, RP 54, 3. 6. 1974, s. 1; *Ostravská operace*, RP 55, 15. 4. 1975, s. 4; *Ocelové srdce tepe rychleji*, RP 56, 3. 5. 1976, s. 3; *Očima socialistických hospodářů. Celospolečenské zájmy rozhodují*, RP 56, 12. 8. 1976, s. 3; *Přehledka budovatelského úsilí v celé republice. Ostrava*, RP 57, 2. 5. 1977, s. 3; *Slavnostní otevření památníku ostravské operace. Hold osvoboditelům*, RP 60, 28. 4. 1980, s. 1; *Ocelová páteř republiky*, RP 61, 1. 8. 1981, s. 3; *Po 13. letech nalezeny pozůstatky sovětského vojáka*, RP 65, 3. 5. 1985, s. 2.

26 K tomu srov. J. DAVID – J. DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, *Most – bourání města jako obraz stavu společnosti v zrcadle analýzy publicistiky Rudého práva*, in: *Příroda vs. industriál: vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění*, ed. Martin Tomášek – Jan Malura, Ostrava 2016, s. 205–224; Matěj SPURNÝ, *Most do budoucnosti. Laboratoř socialistické modernity na severu Čech*, Praha 2016.

27 *Přehledka budovatelského*, s. 3.

28 Z let 1955–1982 jsme v deníku *Rudé právo* analyzovali celkem 12 článků: *Lódž pozdravila posly míru*, RP 35, 17. 5. 1955, s. 4; *Vítězná cesta čínského lidu*, RP 35, 12. 7. 1955, s. 4; *Anšan – ocelové srdce Číny*, RP 35, 30. 9. 1955, s. 1; *Poruší hutníci v mzdovém boji*, RP 35, 14. 11. 1955, s. 3; *Košice dneška a zítřka*, RP 40, 17. 1. 1960, s. 2; *Cestou po Broadwayi*, RP 40, 23. 12. 1960, s. 3; *Ocelové srdce Bulharska*, RP 42, 29. 1. 1962, s. 3; *Ocelové srdce USA opět vynechává*, RP 42, 11. 6. 1962, s. 3; *Náš spojenec a přítel*, RP 44, 7. 10. 1964, s. 1; *Z cesty po Rumunsku. Drsná krása Hunedoary*, RP 61, 1. 8. 1981, s. 3; *Amerika, jaká je. Infarkt ocelového srdce*, RP 62, 12. 8. 1982, s. 6; *Mezi řekami Ruhr a Rýn*, RP 62, 19. 8. 1982, s. 6.

Západní země byly charakterizovány stagnujícím těžkým průmyslem, vykořisťováním dělníků a celkově nevyužitým průmyslovým potenciálem: „*Poruší ocelářští magnáti, jimž bonnská vláda naznačila, že nestrpí stávkou, která by právě v době rozvíjející se zbrojní konjunktury ochromila ocelové srdce západního Německa, zamítli mzdové požadavky hutníků a provokativně jim nabídli, že namísto zvýšení mezd nepatrně sníží ceny oceli*“; „*Co se to děje v USA s hutěmi? Proč ocelové srdce USA má jen poloviční puls? Jak to, že ocelářský průmysl pracuje jen na 49 % kapacity?*“; „*Ocelové srdce USA opět vynechává*“.²⁹ Pro popis průmyslu zemí východního bloku se naopak využívalo podobných charakteristik jako v případě Ostravska, nebo docházelo dokonce k jejich srovnání s Ostravou jako v případě polského Stalinostródu (Katowice, název používán 1953–1956; „*to je ocelové srdce lidového Polska, město horníků a hutníků jako naše Ostrava*“), slovenských Košic („*Tady bude druhá Ostrava [...] Jestliže jsme si zvykli nazývat Ostravu ocelovým srdcem naší socialistické vlasti – pak se zde na východě rozbuší její další ocelové srdce*“) nebo rumunské Hunedoary („*Kraj Hunedoara je rumunským Ostravskem. Doly, hutě, válcovny, železárny, elektrárny a věčně dýmající cigára továrních komínů [...] Chtělo by se říci: tady bije ocelové srdce Rumunska, ale byl by to jen slovní obrat, neboť srdce mají především lidé, kteří zde žijí, pracují, mají své radosti a strasti*“).³⁰ Vlastní jméno *Ostrava* a metaforické označení *ocelové srdce republiky* tak v publicistice *Rudého práva*, minimálně v padesátých a počátkem šedesátých let, sloužilo jako synekdocha (pars pro toto nebo totum pro parte) pro československé průmyslové úspěchy a stalo se domácím měřítkem pro srovnávání rovněž v případě dalších průmyslových center východního bloku.

Kolokační analýza lemmat *Ostrava, ostravský*

V následující části budeme sledovat kolokace lemmat *Ostrava* a *ostravský* a zjišťovat, zda a jakým způsobem se vyvíjela jejich sémantika. Materiálem bude korpus *Totalita*,³¹ který je tvořen třemi sondami do textů deníku *Rudé právo* ze tří historických období, a to z 2. poloviny roku 1952, 2. čtvrtletí roku 1969 a 1. čtvrtletí roku 1977, doplněnými o dobové propagandistické brožury a knihy.

Kolokacemi rozumíme ustálené a smysluplné spojení dvou a více slovních tvarů, např. v *Ostravě, černá Ostrava*; zde v obvykle používaném rozsahu -3/+3, tedy 3 pozice před a 3 pozice za sledovaným výrazem. V naší analýze využíváme jejich uspořádání dle hodnoty t-score, což je jedna z asociačních měř, která vychází ze statistického testování hypotéz a používá se k vyhledávání kolokací v korpusech. T-score můžeme zjednodušeně označit za míru kontrastu; čím vyšší je hodnota t-score dané kolokace, tím je pravděpodobnější, že se nejedná o pouhé náhodné rozložení slov, ale o ustálenější kombinace. Hodnota t-score je tedy přímo závislá na frekvenci dané kolokace; čím vyšší je frekvence kolokace, tím větší je i její ustálenost.³² Závislost t-score na frekvenci kolokace může být do jisté míry i

29 *Poruší hutníci*, s. 3; *Cestou po Broadwayi*, s. 3; *Ocelové srdce USA*, s. 3.

30 *Lódž pozdravila*, s. 4; RP, *Košice dneška*, s. 1–2; *Z cesty po Rumunsku*, s. 3.

31 Edd. František ČERMÁK – Václav CVRČEK – Věra SCHMIEDTOVÁ, *Slovník komunistické totality*, Praha 2010. Korpus *Totalita* je přílohou publikace. Ke struktuře, výhodám i slabinám srov. recenzi J. DAVID, *František Čermák – Václav Cvrček – Věra Schmiedtová (eds.). Slovník komunistické totality*, Slovo a slovesnost, roč. 72, 2011, č. 4, s. 301–306.

32 *Asociační (kolokační míry)*, WIKI. Český národní korpus, dostupné online: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry, [cit. 20. 3. 2019]. Tamtéž blíže i k popisu dalších asociačních měř, např. MI-score, log-likelihood.

nevýhodou, protože nejfrekventovanější bývají slova gramatická (např. předložky, spojky) a jejich kombinace; vzhledem k výše uvedenému jsme do výsledků kolokační analýzy zahrnuli pouze autosémantika, tedy slova plnovýznamová (substantiva, adjektiva, zájmena, číslovky, slovesa a příslovce). Výsledky kolokační analýzy předkládají tabulky 1 a 2, v nichž jsme ponechali kolokace s absolutní frekvencí (abs. f.) 15 a vyšší; rovněž uvádíme relativní frekvenci (rel. f.), udávající zastoupení dané jednotky v celém korpusu.

Tabulka 1 Korpus Totalita – kolokace (-3/+3) lemmatu *Ostrava*

Lemma	t-score	rel. f [%]	abs. F
1952			
náš	12.63	0.29	166
Baník	7.21	18.37	52
důl	5.80	1.07	34
výbor	4.78	0.13	25
nový	4.71	0.07	26
Praha	4.67	0.12	24
Brno	4.54	0.60	21
Ostrava	4.44	0.85	20
plán	4.37	0.12	21
mužstvo	4.32	0.67	19
Gottwald	4.31	0.50	19
splnit	4.04	0.27	17
soutěž	3.92	0.30	16
stavba	3.91	0.24	16
1969			
město	6.85	0.53	48
Baník	6.71	15.90	45
moravský	5.83	8.83	34
Ostrava	5.81	1.44	34
NHKG	5.38	10.36	29
VŽKG	5.19	7.22	27
KSČ	5.04	0.19	27
Vitkovice	4.99	11.68	25
výbor	4.98	0.14	27
Brno	4.86	0.69	24
výstava	4.55	0.94	21
Plzeň	4.45	1.27	20

mor	4.36	13.38	19
červen	4.07	0.44	17
červenec	3.94	0.38	16
1977			
Baník	5.829	12.01	34
NHKG	4.998	8.93	25
VŽKG	4.896	6.42	24
Kunčice	4.689	9.74	22
leden	4.56	0.79	21
řád	4.442	0.57	20
práce	4.439	0.05	23
město	4.394	0.22	20
Poruba	4.358	30.65	19
únor	4.333	0.64	19
Vítkovice	4.241	8.41	18
Brno	4.211	0.51	18
podnik	4.104	0.12	18
březen	4.101	0.73	17
Klement	3.982	0.83	16
Gottwald	3.963	0.42	16
Karviná	3.87	5.98	15
okres	3.813	0.25	15
závod	3.675	0.08	15

Výsledky analýzy lemmatu *Ostrava* ukazují, že nejsilnější je kolokace se zájmenem *náš* v roce 1952; současně to však může vést k nesprávné interpretaci, pokud bychom se nepodívali na konkrétní výskyty v textu. Z celkem 166 výskytů této kolokace v roce 1952 se v pouhých šesti případech jednalo o vyjádření pozitivního vztahu k Ostravě, srov. konkordance³³ „*pro ocelové srdce naší republiky – Ostravu*“; „*do Ostravy – našeho Donbasu*“; „*Heslo Splnit Ostravu, náš čestný úkol; pro nás a naši Ostravu vydržíme ještě víc*“; „*náš horník z Ostravy*“; „*na naši stavbě socialismu Ostravu*“. V ostatních případech se vždy jedná o konkordanci typu „*od našeho zvláštního zpravodaje*“, formální obrat užívaný v publicistickém stylu. Další z frekventovaných kolokací toponyma *Ostrava* však již o jeho tematizaci a poměru pisatelů k němu v příslušných letech vypovídají mnohé.

Tématem, které prostupovalo zprávy o Ostravě v *Rudém právu* všemi sledovanými roky, tedy 1952, 1969 i 1977, byl nikoliv těžký průmysl, ale sport. K tomuto tematickému

33 Konkordanci rozumíme výskyt daného jevu v korpusu společně s okolním textem, srov. *Konkordance*, WIKI. Český národní korpus, dostupné online: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:konkordance>, [cit. 20. 3. 2019].

okruhu patřily kolokace s výrazy *Baník* [jméno ostravského fotbalového klubu Baník Ostrava, pozn. aut.], *mužstvo* a *soutěž* v roce 1952. V letech 1969 i 1977 se pak opět jednalo zejména o kolokaci s výrazem *Baník*; dále některé z kolokací výrazů *NHKG* (Nová huť Klementa Gottwalda; např. konkordance „*utkáni: muži: NHKG Ostrava – RH Praha B*“) a *VŽKG* (Vítkovické železárny Klementa Gottwalda; srov. „*Odbijenkáři VŽKG Ostrava vyhráli Evropský pohár v Ženevě*“).

Prezentace těžkého průmyslu v Ostravě, nahlíženo kolokační analýzou, se v průběhu sledovaných let proměňovala. Nejintenzivněji se o hornickém a hutnickém průmyslu v Ostravě psalo v roce 1952, o čemž svědčí kolokace s výrazy *důl* (srov. konkordance „*Krátce před druhou hodinou v pátek odpoledne přišlo z dolu Lidice v Ostravě radostné hlášení: Splnili jsme jako pátý důl v ostravskokarvinském revíru čtvrtý rok Gottwaldovy pětiletky.*“) v souvislosti s hornictvím a *NHKG* či *Gottwald* ve vztahu k hutnictví (označení Nové hutě Klementa Gottwalda v Ostravě). V případě kolokace s výrazem *důl* se tři výskyty objevily v sérii článků pojednávajících o ostravském politickém procesu s hornickými odborníky ve dnech 10. – 12. července 1952, v nichž byl odsouzen bývalý přednosta báňského úřadu v Ostravě Václav Žalud spolu s dalšími osmi lidmi za údajnou úmyslnou sabotážní činnost a za způsobení několika důlních neštěstí na počátku padesátých let.³⁴ Informace o procesu, které přinášelo *Rudé právo*, byly zkreslené a neúplné. Obvinění byli nařčeni nejen ze škůdcovství, ale také např. ze spolupráce s nacistickým režimem. Pracující ostravský lid naopak vystupoval jako uvědomělý bojovník proti těmto nepřátelům, srov. názvy článků *Proces proti zločinným škůdcům a sabotérům v Ostravskokarvinských dolech*, *Závazky odpovídají horníci na zločiny záškodníků*, *Pracující Ostravska žádají přísné potrestání sabotérů v OKD*.³⁵ Ostrava tak byla tematizována nejen jako hornické a hutnické město, ale ideologicky také jako aréna, v níž probíhá boj o novou, socialistickou budoucnost, osvobozenou od (domnělých) nepřátel.

S preferencí průmyslu v padesátých letech souvisely i kolokace s výrazy *plán*, *splnit*, *nový* a *stavba*. Výrazy *plán* a *splnit* odkazovaly k pracovním závazkům a plnění úkolů pětiletky, a to nejčastěji v souvislosti s těžbou uhlí a výrobou oceli, srov. konkordance „*Ostravskokarvinský revír splnil denní plán, Ostrava*“; „*zni a duní jako ostravské doly, když plní denní plán, Ostrava*“; „*Ostravští havíři dolů Stalin a Pionýr splnili plán, Ostrava*“; „*do konce roku dají pětiletce ještě 1000 tun oceli nad plán, Ostrava*“. Dobově příznačné jsou rovněž kolokace s výrazy *nový* a *stavba* z roku 1952, které odrážely výstavbu nejen nových závodů, ale také nových čtvrtí či bytů pro ostravské obyvatele a sloužily k prezentaci Ostravy jako nového socialistického města, např. „*vystoupili jsme v Ostravě na stavbě Nových hutí Klementa Gottwalda v Kunčicích*“; „*těžké stavební stroje, buldozery, bagry a rypadla pro stavby socialismu v Ostravě i jinde*“; „*naše stavba nového sídliště*

34 V roce 1952, deset dní před konáním procesu, byla v Ostravě uvedena hra *Omyl inženýra Matuly* spisovatelky Jaromíry Kollárové, v níž se odehrává příběh inženýra, kterého se jeho tchán, bývalý majitel dolu, snaží zlákat ke špionáži; v dramatu je rovněž využito motivu důlní katastrofy. Podobně byl ostravský proces zobrazen i v divadelní hře Miroslava Stehlíka *Nositelé řádu* z roku 1953. K tématu dále srov. M. JURICA, *Ostrava v letech*, s. 515; Pavel JANOUŠEK, *Budovatelské drama*, in: Dějiny české literatury 1945–1989, II. díl, TÝŽ a kol., Praha 2007, s. 343.

35 *Proces proti zločinným škůdcům a sabotérům v Ostravskokarvinských dolech*, RP 32, 11. 7. 1952, s. 2; RP 32, 12. 7. 1952, s. 2; *Závazky odpovídají horníci na zločiny záškodníků*, RP 32, 11. 7. 1952, s. 2; *Pracující Ostravska žádají přísné potrestání sabotérů v OKD*, RP 32, 12. 7. 1952, s. 2.

v Ostravě“; „sídliště Stalingrad – nová čtvrť Ostravy“; „v nové Ostravě budou celkem tři nemocnice“; „do boje za dobudování naší nové Ostravy, ocelové pevnosti míru“.³⁶

V letech 1969 i 1977 frekvence kolokací odkazujících k těžkému průmyslu a výstavbě nové Ostravy v *Rudém právu* poklesla. Pro oba roky byl charakteristický výskyt spíše neutrálních kolokací toponyma *Ostrava*, jež nevypovídaly nic o jeho tematizaci. Jednalo se zejména o kolokace s dalšími toponymy, označujícími česká města, případně městské části Ostravy (*Praha, Brno, Karviná, Vítkovice*), s adjektivem *Moravský*, ve zkrácené podobě jako *Mor*: (v obou případech šlo o kolokace *Moravská Ostrava*, případně *Mor. Ostrava*) či kolokace s názvy měsíců, jež odkazovaly k datu a místu vydání zpráv.

V roce 1969 ve zprávách *Rudého práva* s průmyslem jednoznačně nesouvisely ani kolokace s výrazy *NHKG* (Nová huť Klementa Gottwalda) a *VŽKG* (Vítkovické železářny Klementa Gottwalda). Z 29 kolokací lemmatu *Ostrava* s výrazem *NHKG* v roce 1969 se 21 kolokací vztahovalo ke sportovním utkáním, např. „*Slovenská hřiště však nespědčila ani Gottwaldovu a NHKG Ostrava*“.³⁷ Ideologické spojení Ostravy s těžkým průmyslem, pracovním nasazením a budováním města tedy na konci šedesátých let mizí, v čemž vidíme ohlas dozívajícího reformního procesu. Zajímavé jsou zejména dvě kolokace výrazu *NHKG* s lemmatem *Ostrava*,³⁸ které souvisely s ostravským mítinkem odborářů Nové huti Klementa Gottwalda, v němž došlo za účasti mj. spisovatele Václava Havla k vyjádření nesouhlasu s cenzurními zásahy do oblasti kultury a pozastavením periodik *Listy* či *Zítřek*. Redakce *Rudého práva* setkání bagatelizovala, označila jej za trapné a deklarovala, že se jednalo o odsouzeníhodný „*nesouhlas s politikou, kterou v této zemi dělá komunistická strana*“.³⁹ O měsíc později se *Rudé právo* k tématu vrátilo ještě jednou se závěrem: „*Nová provokace straně nepřátelských osob byla jednoznačně odsouzena*“.⁴⁰ Oba články, v nichž se daná kolokace objevila, byly výrazem snahy komunistické strany znovu utužit režim po srpnové okupaci roku 1968 a odsoudit kritiku ze strany opozice jako nežádoucí.

Podobně jako v roce 1969 nebyla Ostrava jakožto město těžkého průmyslu výrazně tematizována ani v roce 1977, přestože se rozrostl repertoár lexikálních jednotek, s nimiž se ve vztahu k průmyslu lemma *Ostrava* pojilo. Jednalo se o kolokace s výrazy *NHKG, VŽKG, Kunčice, Klement, Gottwald a závod*, srov. „*Ve velkém podniku, jakým je NHKG Ostrava-Kunčice, se stále něco zajímavého děje*“; „*v hutnictví a strojírenství mezi nejvýznamnější stavby patří NHKG Ostrava*“; „*V prvním roce šesté pětiletky naše brigáda socialistické práce protiprašné skupiny VŽKG Ostrava dosáhla celkem dobrých výsledků*“; „*Patří mezi ně i oceláři Nové huti Klementa Gottwalda v Ostravě, kteří i funkcionářům krajského a městského výboru strany oznámili, že v prvním měsíci letošního roku vytavili 320264 tun oceli*“.⁴⁰ Můžeme shrnout, že tyto kolokace sice pojednávaly o ostravském průmyslu, avšak v kontrastu k roku 1952 spíše v popisné a referující rovině, bez citového

36 Srov. též původní označení *Nová Ostrava* pro dnešní sídliště Poruba. Martin STRAKOŠ, *Nová Ostrava a její satelity. Kapitoly z dějin architektury 30.–50. let. 20. století*, Ostrava 2010, s. 150–181; M. JUŘICA, *Ostrava v letech 1945–1989*, in: Ostrava, B. Przybylová a kol., Praha 2013, s. 522–524.

37 Podobně také v případě kolokace s výrazem *VŽKG*; z 27 kolokací šlo v 11 případech opět o odkazy ke sportovním utkáním.

38 Jednalo se o kolokace v článcích *Nová provokace v NHKG: Trapná trucakce před Domem kultury NHKG*. Do líbivých frází zahalený odpor proti politice KSC, RP 49, 13. 6. 1969, s. 2 a *Rozvraceči nepochodí*, RP 49, 12. 7. 1969, s. 2.

39 *Nová provokace*, s. 2.

40 *Rozvraceči nepochodí*, s. 2.

aspektu vyjadřujícího či aspoň předstírajícího hlubší zaujetí pisatelů pojednávanou problematikou.

Tabulka 2 Korpus Totalita – kolokace (-3/+3) lemmatu *ostravský*

Lemma	t-score	rel. f [%]	abs. f
1952			
kraj	8.11	1.13	66
havíř	6.55	3.30	43
stavba	6.22	0.59	39
důl	5.18	0.85	27
pracující	4.92	0.12	25
být	3.85	0.01	23
závod	4.38	0.10	20
horník	4.23	0.88	18
socialismus	4.17	0.16	18
1969			
KSČ	7.23	0.38	53
proletariát	6.84	1.47	47
komunista	6.75	0.57	46
krajský	6.62	1.24	44
organizace	6.47	0.20	43
být	3.86	0.01	25
stávka	4.35	1.03	19
postup	4.22	0.50	18
boj	4.13	0.01	18
hnutí	4.07	0.21	17
pracující	3.87	0.08	16
vůdce	3.86	0.80	15
1977			
-	-	-	-

Analýza kolokací lemmatu *ostravský* již pouze doplňuje výše uvedené výsledky. Zájem celostátního deníku *Rudé právo* o problematiku těžkého průmyslu v Ostravě potvrzují pouze výsledky kolokace z roku 1952. Výrazy *havíř*, *důl*, *horník* odkazovaly k ostravskému hornickému průmyslu, přičemž se nejčastěji jednalo o popisy plnění pracovních plánů a o konstatování pomoci pracujících z celé republiky ostravskému kraji, srov. koncordance „*nastoupili k další kampani za získání desítek nových brigádníků, kteří pomohou ostravským havířům dát dostatek uhlí našemu průmyslu i republice*“; „*Máme letos ode-*

vzdat ostravským hutníkům a havířům přes 2400 bytových jednotek, ale do nynějška jsme zůstali dlužni 384 bytové jednotky“; „kombajny pomohly plnit plán ostravským havířům“. O obecnějších tématech práce, výstavby a budování socialismu na Ostravsku vypovídají i kolokace s výrazy *stavba, pracující, závod* či *socialismus*.

O proměně zájmu celostátního periodika o problematiku těžkého průmyslu na Ostravsku svědčí kolokace z let 1969 a 1977. Pro rok 1977 nemá lemma *ostravský* žádné kolokace s autosémantickými výrazy nad námi stanovenou hranicí absolutní frekvence. Podobné výsledky přináší i analýza kolokací z roku 1969. Zde jsou výsledky zkresleny skutečností, že do korpusu *Totalita* jsou zahrnuty nejen texty z *Rudého práva*, ale také dobové agitační a propagandistické texty. Kolokace s výrazy *KSČ, proletariát, komunista, krajský, organizace, stávka, postup, boj* i *vůdce* totiž nepocházejí z *Rudého práva*, ale z agitační brožury Jana Steinera *Za jednotnou frontu proti kapitálu*,⁴¹ a tak nejsou pro naši analýzu relevantní. V *Rudém právu* z roku 1969 se tedy ze skupiny uvedených výrazů objevovaly pouze kolokace s výrazem *pracující*. Můžeme proto shrnout, že rovněž analýza kolokací lemmatu *ostravský* potvrzuje, že od šedesátých let z celostátního periodika tematizace Ostravy jako centra těžkého průmyslu v Československu postupně mizela.

Závěr

V této studii jsme analyzovali publicistiku *Rudého práva* z 2. poloviny 20. století a sledovali jsme, jak se od padesátých do konce osmdesátých let proměňoval a vyvíjel mediální obraz Ostravy a Ostravska jako průmyslového regionu. Vycházeli jsme z lingvistické analýzy, přičemž jsme kombinovali tradiční, kvalitativní a kvantitativní přístup, založený na korpusové analýze.

V první části jsme se zaměřili na používání frazému *ocelové srdce republiky* jako dobové označení města i regionu. Ukázalo se, že jeho využití k mediální prezentaci Ostravska v *Rudém právu*, oficiálním deníku Komunistické strany Československa, jako jednoho z klíčových center hornického a hutnického průmyslu v Československu, bylo nejsilnější na počátku padesátých let. Klíčovým tématem spojeným s používáním sledovaného frazému byla zejména práce ostravských dělníků, jejíž význam přesahuje regionální úroveň. Práce horníků a hutníků ostravského regionu byla na počátku padesátých let ideologicky hyperbolizována a měla se stát např. i jedním z prostředků k zajištění celosvětového míru. Od poloviny padesátých let obliba sledovaného frazému v *Rudém právu* klesala. Dokládá to např. snížení celkového počtu článků, v nichž se objevil, i jeho postupné sémantické vyprázdnění. Frazém *ocelové srdce republiky* začal plnit funkci rétorické metafory zastupující toponymum *Ostrava*, která byla používána i v článcích, které se tematicky zaměřovaly na jiné skutečnosti než na ostravský hornický a hutnický průmysl. Jednalo se např. o články pojednávající o vzpomínkách na osvobození Ostravy v roce 1945 nebo o návštěvách osobností politiky a kultury. Tento trend pokračoval i v šedesátých letech, kdy se navíc přidala kritika preference těžkého průmyslu na Ostravsku v předchozích letech. S nástupem období normalizace se sice frazém *ocelové srdce republiky* ve svém původním významu do publicistiky *Rudého práva* navrátil, ale jeho používání bylo ve srovnání s padesátými lety nikoliv symbolické, ale spíše technokratické. Úspěchy ostravského těžkého průmyslu tak byly spíše než ideologickými hesly o práci ve znamení pokroku a míru dokládány konkrétními čísly.

41 Jan STEINER, *Za jednotnou frontu kapitálu. Základní otázky vedení třídních bojů a politiky KSČ v ostravské průmyslové oblasti v letech 1924–1925*, Ostrava 1969.

V druhé části textu jsme pracovali s korpusem *Totalita*, v němž jsme sledovali kolokace lemmat *Ostrava* a *ostravský* v publicistice *Rudého práva* z let 1952, 1969 a 1977. Jako nejsilnější kolokace lemmatu *Ostrava* se ve všech sledovaných letech ukázaly výrazy spojené nikoliv s těžkým průmyslem, ale se sportem, zejména lemma *Baník* odkazující k ostravskému fotbalovému klubu Baník Ostrava. Sledovaný vztah k hornickému a hutnickému průmyslu na Ostravsku byl z pohledu kolokační analýzy nejvíc tematizován v roce 1952, což dokládají kolokace s výrazy *důl*, *NHKG* atd., ale také s výrazy *plán*, *splnit*, *nový* a *stavba*. Uvedené kolokace svědčí o prezentaci Ostravy jako nového, průmyslového socialistického města, v němž jsou svědomitě plněny pracovní závazky a úkoly první pětiletky (1949–1953), a to nejčastěji v souvislosti s těžbou uhlí a výrobou oceli.

The Image of the ‘Steel Heart of the Republic’ in the Czech post-1945 Opinion Journalism (Summary)

The aim of the paper is to present the possibilities of linguistic approaches to opinion journalism as to a historical source; they are illustrated with the *Rudé právo* newspaper, the official medium of the Communist Party of Czechoslovakia, within the 1950s–80s period. The presentation of the city of Ostrava is in the scope of the analysis. Firstly, the metaphorical expression of *ocelové srdce republiky* (‘the steel heart of the republic’) was used to present the city and region as the key centre of Czechoslovak coalmining and steel industry, predominantly during the fifties. Since the half of the period (1950s), the expression started to be used with lower frequency; its usage in a formal way was accompanied with its obvious semantic emptying. It became only a rhetoric figure, and also started to appear in the texts dealing with other than industrial topics only – e.g., a cultural life in Ostrava. Secondly, the analysis based on the corpus of *Totalita* data is presented through the collocation analysis aimed at the usage of the *Ostrava* and *ostravský* (the adjective form of Ostrava) lemmas in three volumes of the *Rudé právo* newspaper (1952, 1969, 1977). The analysis confirmed the outcomes of the previous research, i.e., heavy industry was the most thematised topic (concept) in the fifties. The that-time presentation of Ostrava as the new Socialist and industrial city is illustrated with its collocates *důl* (‘a coal mine’), *NHKG* [Nová huť Klementa Gottwalda] (‘the Klement Gottwald New Ironworks, named after the first Communist president’), *plán* (‘economic development plan’), *splnit* (‘fulfil a plan’), and *stavba* (‘construction project’).